

ЗМІСТ

Передмова	6	Моголів • Реформація • Війни у Європі • Абсолютизм • Науково-технічна революція • Просвітництво • Поліпшення шляхів сполучення • Китай і єзуїти • Світова економіка у XVIII столітті	
Хронологія подій	12		
Розділ 1		Розділ 6	
ДОІСТОРИЧНА ЛЮДИНА	16	РЕВОЛЮЦІЯ І НАЦІОНАЛІЗМ	140
Первісні люди • Теорії походження людини та її розселення • Життя мисливців і збирачів		Семирічна війна (1756–1763) • Війна за незалежність США • Науково-технічна революція • Криза 90-х рр. XVIII століття • Велика французька революція і Наполеон • Колоніальні поселення • Боротьба за волю в Латинській Америці • Кінець рабства в Новому світі • Громадянська війна у США (1861–1865) • «Божественне призначення»: американська експансія • Індустріальна революція • Речі, які змінили світ. Вугілля • Паровий двигун • Як люди подорожували. Залізниця • Комунікаційні технології • Націоналізм • Британська Індія • Занепад династії Цін • Міста імперії • Реставрація Мейдзі • Боротьба за нові колонії в Африці • Реакція на західний вплив • Вивчення суспільства	
Розділ 2		Розділ 7	
СТАРОДАВНІЙ СВІТ	24	СВІТОВІ ВІЙНИ	176
Виникнення землеробства • Одомашнювання тварин • Як люди подорожували. Кінь • Перші фортифікаційні споруди • Міста богів • Виникнення торгівлі • Осередки цивілізації • Поза межами первісних осередків цивілізації • Становлення організованих релігій • Речі, які змінили світ. Метали • Виникнення писемності • Гроші		На зламі століть • Перша світова війна • Російська революція • Іспанський грип • Міжвоєнний період (1919–1938) • Жінки і право голосу • Китай. Народження республіки • Кінематограф • Боротьба з хворобами • Як люди подорожували. Повітря • Велика депресія • Їжа • Поширення екстремізму • Японсько-китайська війна • Друга світова війна • Речі, які змінили світ. Нафта	
Розділ 3		Розділ 8	
ЦИВІЛІЗАЦІЇ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ	48	СУЧАСНИЙ СВІТ	210
Заснування імперій і виникнення політичних відносин • Виникнення Китайської держави • Війни Китаю з кочовиками • Африка в давнину • Імперії Передньої Азії • Грецький світ • Давній Рим • Як люди подорожували. Колеса і дороги • Падіння Риму • Столиці імперій		Холодна війна • Корейська та В'єтнамська війни • Карибська криза (1962) • Рейган • Падіння радянського комунізму • Деколонізація • Розділ Британської Індії • Близький Схід • Декolonізація • Незалежна Африка • Китайське диво • Земельна реформа • США після холодної війни • Сучасне споживання • Попкультура • Музика • Телебачення • Нагодувати світ • Зелена революція • Тваринництво • Їжа • Енвайронменталізм • Кліматичні зміни • Демографія • Місто майбутнього • Сучасна наука • Автомобілі • Речі, які змінили світ. Комп'ютерні мікросхеми • Як ми подорожуємо • Космос • Розуміння будови Всесвіту	
Розділ 4			
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	72		
Друга хвиля вторгнення варварів • Імперії Середземномор'я • Релігійні війни • Завойовники світу • Міста і торгівля • Середньовічний Китай • Африканські держави Середньовіччя • Речі, які змінили світ. Порох • Імперії Америки до Колумба • Наука • Наука в ісламському світі • Умови життя • Феодалізм • Розвиток ринкової економіки • Чорна смерть і суспільство • Вірування аборигенів Австралії • Полінезійські мандрівники			
Розділ 5			
ВІДРОДЖЕННЯ І ПРОСВІТНИЦТВО	100		
Підкорювачі океанів • Як люди подорожували. Море • Завоювання Америки • Речі, які змінили світ. Цукор • Османська імперія • Африка • Відродження • Японія • Завоювання Китаю маньчжурами • Міста. Азійське домінування • Індія за Великих		Післямова	244
		Покажчик	250
		Джерела ілюстрацій	256

ПЕРЕДМОВА

Взаємозв'язок між змінами й наступництвом — це така само невід'ємна умова існування людства, як циклічність пір року, плин часу і зміна поколінь. Поряд із наступництвом, яке можна простежити з глибини тисячоліть, поряд з укоріненими звичками, культурними й психологічними моделями поведінки, які викликають повагу в ставленні до минулого, історія демонструє незмінну здатність людини пристосовуватись до середовища свого існування, розповідає про порядок і спосіб життя, вивчає політичний устрій і будову суспільства, відображає еволюцію людської думки та світогляду.

УНИЗУ: Пам'ятники, що ушляхляють історію, як-от цей, що в місті Шарлеруа, свідчать про шанобливе ставлення людей до минувшини

ПРАВОРУЧ: Переважна частина земної кулі непридатна для проживання. Тільки винахідливість у пристосуванні до умов довкілля дала людству змогу розквітнути

УГОРІ: У пустелях на кшталт Сахари дощ випадає дуже рідко і води замало для підтримання життя, але люди знайшли спосіб вижити навіть за таких умов

Людству необхідна здатність пристосовуватися до навколишнього середовища, адже без технічної підтримки нелегко вижити на більшості поверхні планети. Самі собою люди не вміють літати. Вони не можуть жити під водою, що вкриває значнішу площу земної кулі, ніж суходіл. Звісно, коли пливеш на човні, можна рибалити, а дощі поповнюватимуть запаси питної води, проте неможливо вічно жити на гладіні океану. Частина води, замерзаючи, перетворюється на кригу, і з настанням зими люди не в змозі цьому завадити. Особливо це відчутно в Північному Льодовитому океані.

Через холод, спеку, безводдя або гірський рельєф більша частина землі є малопридатною для існування. Антарктида, великий, але дуже холодний континент, донедавна залишалася незаселеною, поки науковці не побудували станції на її просторах. У 1911 р. норвежець Руаль Амундсен став першою людиною, якій удалося досягнути Південного полюса. Трьома роками раніше американець Роберт Пірі дістався Північного полюса Землі.

Великі природні зони майже безрослинні або в них водиться недостатньо живності для того, щоб підтримувати існування людей, — вони здатні прогодувати хіба купку мисливців. Зокрема, в пустелях — найбільша з них Сахара, що в Африці, — майже ніколи не дощить, навіть родючого ґрунту немає. Через відсутність рослинності та обмеженість

тваринного світу там неможливо підтримувати повноцінне життя. Великі пустелі лежать майже повсюди: Гобі — в Азії, Атакама — у Південній Америці, пустелі Гібсона й Сімпсона — посеред Австралійського континенту; є пустелі й на південному заході Сполучених Штатів Америки. Європа, не маючи на своїй території великих пустель, становить на цьому тлі приємний виняток. Люди живуть у пустелях, бо змогли пристосуватися до них. Зазвичай густина населення там низька. Мешканці стикаються з різними труднощами, наприклад

УНИЗУ: Руаль Амундсен перший досягнув Південного полюса. Це відбулося 14 грудня 1911 р.

з проблемою водопостачання, хоча використання води з озера долини Оуенс посприяло тому, що в цій місцині постало велике місто Лос-Анджелес.

За винятком зрошування посушливих земель і вирубування дерев, людство тривалий час дуже обмежено впливало на довкілля. Усе змінилося в другій половині XIX століття з винайденням потужної вибухівки. Першим прикладом нових можливостей людини став тунель під Альпами. Насправді грандіозні та приголомшливі проекти, як-от будівництво Панамського каналу, виявили недостатню організованість людей і брак досвіду. Спорудження каналу ще у 80-ті роки XIX століття розпочали французи, але закінчували роботи вже американці.

Будівництво забрало багато життів. Робітники помирали від малярії та жовтої гарячки. Донедавна люди майже не розуміли, які чинники призводять до кліматичних змін, не кажучи вже про те, щоб самим намагатися впливати на погоду.

Людство з давніх-давен стикалося з проблемами, які виникають через те, що людина — істота колективна. Нам треба бути частиною соціуму для того, щоб народжувати дітей і забезпечувати їх протягом тривалого періоду беззахисності. Тільки разом люди здатні захистити себе від сильніших за них тварин, наприклад левів. Землеробство й війна, пізніше «винаходи» людства, потребували ще тіснішої взаємодії. Соціальні спільноти, що розвивалися, по суті, від самого початку вступали в конкурентну боротьбу з іншими спільнотами. Науковці вже не так упевнені в тому, що людина

УНИЗУ: У 1914 році було завершено будівництво Панамського каналу. Цей канал став яскравим свідченням того, що людина може докорінно змінювати світ навколо себе

спочатку була миролюбною істотою, а лише потім призвичаїлася до війни через умови існування в соціумі. Такі погляди здебільшого ґрунтуються на біблійних оповідях про Едемський сад і утопічних ідеях, поширених у 1960–1970-х роках, ніж на вцілілих історичних пам'ятках.

Конкурентна боротьба й соціальні структури, що виникають під час цієї боротьби, зумовлюють норми, які керують людською поведінкою і впливають на світогляд. У чому сенс життя? Як можна уласкавити богів або єдиного Бога? Як треба ставитися до чужинців і їхніх богів? Ці норми, які відбилися в релігійних віруваннях і соціальній поведінці, допомагали людині зрозуміти своє місце в оточенні, визначити, як ліпше реагувати на соціальні аспекти існування. Серед людей ніколи не було єдиної думки стосовно відповідей на всі ці запитання, тому спільноти підтримували дуже різні політичні концепції та традиції, що свідчить про їхню значущість.

Повертаючись до «праісторії» (цей термін виник у науці зовсім недавно), слід зазначити, що адаптування до навко-

лишнього середовища дуже скоро перетворилося на спроби пристосувати природу до потреб людини, особливо це стосується необхідних людині для виживання рослин і тварин. Цей процес стимулювала потреба в життєвому просторі й ресурсах. Під час зміни довкілля мінявся й світогляд давньої людини. Процес прискорився з винайденням писемності, що допомагала зберігати й передавати інформацію. Міграції давніх людей дають зрозуміти, наскільки важливими для них були життєвий простір і засоби для існування. Мисливці долали величезні відстані, вистежуючи здобич. Існувала сезонна міграція. З часом люди не тільки змінювали природу навколо себе, але й самі змінювались. Наприклад, у мешканців територій, де мало сонячного проміння, закріпилася мутація, яка забезпечує світліший відтінок шкіри й кращий синтез вітаміну D. Це стало причиною того, що 7–8 тис. років тому шкіра людей, які жили на території сучасної Європи, по-світлішала. Ця мутація, судячи з усього, спершу виникла в Північній Європі.

Люди не тільки здатні адаптуватися й еволюціонувати, вони ще й розвивають соціальні навички, зокрема вміння

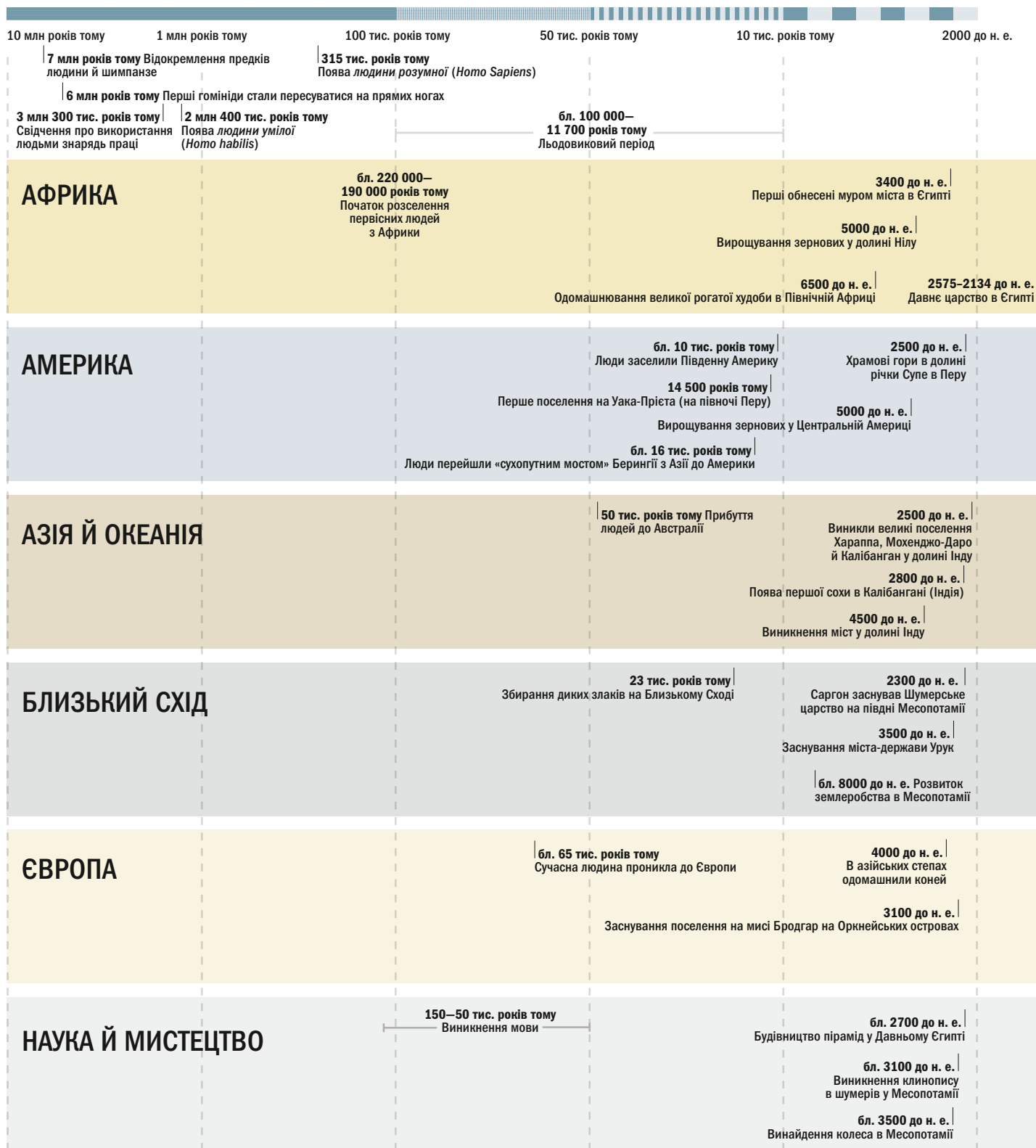
УГОРІ: Ми не завжди здатні збагнути сенс витворів минулого, досягнути світосприйняття давньої людини, тому таємниці на кшталт ліній Наска в Перу так і залишаться нерозгаданими

спілкуватися й самоорганізовуватися, що теж сприяє успішному пристосуванню до навколишнього середовища. Можна стверджувати, що сучасна доба почалася тоді, коли люди перетворилися на найуспішніших ссавців. У птахів ширший ареал, і за потреби вони легко можуть збиратися у зграї, але людина таки домінувала. Люди стали біологічним видом усеїдних, що можуть селитися найбільшими колоніями, бо не залежать від обмеженого джерела харчування, як хижак чи травоядні. Збільшення площі цих колоній від доісторичних стійбищ до сучасних мегаполісів, те, що завдяки цьому ми дістали можливість визначати власну долю, — ось один із найбільш недооцінених аспектів історії людства.

Подумайте про ефективність нашого виду й про наслідки, що з цього випливають. Обміркуйте прочитане, згадайте власний досвід, подивіться на світ, що вас оточує, проаналізуйте і спробуйте сформулювати свою думку.

ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ

Зафарбовані прямокутники = 1000 років

2000 до н. е. 1500 до н. е. 1000 до н. е. 500 до н. е. 0 500 н. е. 1000 н. е.

2040–1640 до н. е.
Середнє царство
в Єгипті

1550–1070 до н. е.
Нове царство
в Єгипті

бл. 800 до н. е. Перші залізні вироби на території Тропічної Африки

639 Арабське
завоювання Єгипту

30 до н. е. Єгипет став римською провінцією

100 до н. е. – 600
Розквіт торгівлі
в Аксумському царстві
на території сучасних
Еритреї та Ефіопії

2000 до н. е. Поява культури Чавін у Перу

1150 до н. е. Виникнення ольмекської цивілізації

Заснування міста Монте-Альбан у штаті Оахака (Мексика)

450 до н. е.

бл. 200 до н. е. Нанесення
геогліфів на плато Наска
(на півдні Перу)

Ерік Рудий заснував поселення
вікінгів у Гренландії

986

бл. 400 Початок інтенсивної
забудови долини Теотіуакан

бл. 1–600
Розквіт культури
Мочика в Андах

бл. 750 Чичен-Іца
посідає визначне
місце серед міст мая

бл. 1800 до н. е. Прихід до влади в Китаї династії Шан

бл. 200 до н. е. Полінезійці селяться
на островах у Тихому океані

538 Буддизм проникає до Японії

322 до н. е.
Повстання Чандрагупти Маур'я
проти династії Нанда

206 до н. е. Прихід до влади
в Китаї династії Хань

бл. 650 На острові Пасхи будують
ритуальні кам'яні майданчики

1600–1046 до н. е.
Китай за династії
Шан

бл. 500 до н. е.
Карбування
бронзових монет у Китаї

262–260 до н. е. Калінгська війна

700 Заселення Нової Зеландії

210–209 до н. е.
Хунну об'єднують племена Монголії

970

Китайський уряд запровадив
паперові гроші

1700 до н. е. Будівництво
храму Айн-Дара

950 до н. е. Заснування
Новоассирійського царства

331 до н. е. Александр Македонський підкорив
Перську імперію в результаті битви при Гавгамелах

бл. 420–530 Будівництво в Персії
Великої Горганської стіни

1500–1300 до н. е.
Держава Мітанні

612 до н. е. Мідійці й вавилоняни
зруйнували столицю Ассирії Ніневію

622 Магомет і його прибічники
вирушили до Медини

539 до н. е. Кір Великий
завоював Вавилонію

550 до н. е. Кір Великий
заснував Перську імперію

750
Аббасиди захопили владу після
повалення династії Омеядів

1100 до н. е. Занепад мікенської цивілізації в Греції

312

Навернення Костянтина Великого на християнство
зупинено арабську навалу
на Європу

732

Битва при Пуатьє:
Арабське завоювання
Піренейського
півострова

711

843

Згідно з Верденським договором, імперію
Карла Великого розділено між його внуками

793 Вікінги
пограбували монастир
на острові Ліндісфарн

753 до н. е.
За легендою, Ромул і Рем заснували Рим

44 до н. е.
Убивство Юлія Цезаря

476

Усунення від влади
останнього правителя
Західної Римської імперії

9

843

9

1600 до н. е. Мікени стали провідною
силою в середземноморському регіоні

480 до н. е. Битва при Саламіні

бл. 1700 до н. е.
Виникнення індуїзму

бл. 900 до н. е.
Виникнення юдаїзму

432 до н. е. Завершення
будівництва Парфенону в Афінах

бл. 322 Винайдення стремени у Китаї

бл. 600 до н. е. Виникнення зороастризму

бл. 900
Винайдення пороху в Китаї

бл. 568 до н. е. Виникнення буддизму

бл. 530–400 до н. е. Розвиток театрального
мистецтва в Греції. Визначні драматурги
цього періоду: Есхіл, Евріпід і Софокл

